

## Mittetulundusühingute kommenteeritud koostöömemorandumile<sup>1</sup>

Ivo Eesmaa (RiTo 2), Eesti Vabariigis

Kristina Mänd (RiTo 2), Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit

Mikk Sarv (RiTo 2), Liikumine Kodukant

Peep Mardiste (RiTo 2), Eesti Roheliste Liikumine

Prof Jaan Leetsar (RiTo 2), Eesti Ühistegeline Liit

Prof Mait Arvisto (RiTo 2), Eesti Spordi Keskliit

Valter Haamer (RiTo 2), Eesti Kultuuriseltside Ühendus

Ühiskond on ehitatud kolmele sambale –

1. era äri sektor, mis teenib osanike huve,
2. avalik valitsussektor, mis teenib kodanike huve, ja
3. avalik-era mittetulundussektor, mis teenib ühiskonna huve. Oma olemuselt seisab mittetulundussektor valitsussektori ja äri sektori vahel. Ühelt poolt on tema ülesandeks viia ühiskonna nõudmised ja vajadused Valitsuseni ning hoida riigiteenistujad ja valitsuseliikmed vastutavatena sellesama ühiskonna ees. Teiselt poolt on tema kohus kontrollida ja kindlustada, et ka nende inimeste vajadused ja nõudmised, kes on liiga vaesed, nõrgad või tähtsusetud (seda ka ülekantud tähenduses) äri sektori jaoks, oleksid täidetud. Enamiku inimeste jaoks on meie kõige suuremate väärtuste peegeldajaks ja edasiviijaks just mittetulunduslik maailm.

Nende kolme sektori koostöö moodustab tsiviilühiskonna ehk demokraatia elushoidmise peamise alustala, sisaldades endas väärtusi, mis koos moodustavad tõelise demokraatia sambad: läbipaistvus, vastutusvõime, usaldusvärsus, mitmehäälsus, osalusdemokraatia garanteerimine ja hea valitsemine. Nende väärtuste õpetamine ja austamine on kõigi kolme sektori ülesanne, ent ühiskondlike organisatsioonide oma vahest kõige enam.

Hea koostöö kinnitamiseks võime lugeda 1999. aasta talvel mittetulundusühenduste katusorganisatsioonide ja Eesti erakondade poolt allkirjutatud koostöömemorandumit. Nii memorandum kui ka Eesti kodanikeühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK) on välja arendatud Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liidu projektist "Eesti valitsusväliste organisatsioonide jätkusuutlikkuse tugevdamine". Projekti finantseerijaks on UNDP (ÜRO Arenguprogrammi Eesti Esindus, [www.undp.ee](http://www.undp.ee)) ja alustati sellega juba 1998. aastal. Kui koostöömemorandum näeb ette võrdväärsete partneritena kujundada kodanikeühiskonda, siis EKAK väljendab juba selgeid eesmärke ja põhimõtteid, mille alusel organisatsioonid saavad osaleda riigi- ja ühiskonnaelu korraldamisel. EKAK seab paika ka teisi olulisi demokraatliku riigi põhimõtteid, nagu riigi ja kolmanda sektori vastastikune tunnustamine, esindamine ja partnerluse küsimused, võrdõiguslikkus, vabatahtlikkus, ressursid ja nende

rakendamine ning kontroll selle kõige üle. Praeguseks on jõutud olukorda, kus mittetulundusorganisatsioonid ja Riigikogu fraktsioonid on omasõna öelnud ning järgi jääb veel ekspertide põhjalik töö ja EKAKi esitamine Riigikogule.

Usun, et EKAK saab eeskujuks nii Eesti omavalitsustele kui ka teistele riikidele. Samalaadseid dokumente on seni sõlmitud veel vaid Kanadas, Ghanas ja Suurbritannias. Eriti põhjalik on inglase taoline dokument, mida kutsutakse *COMPACTiks*. Kuid seni ei ole ühelegi teiste riikide kokkuleppe sünnile andnud oma toetust kõik parlamendis esindatud erakonnad.

Eestis näen peamise probleemina aga seda, kuidas kasvatada kodanike usaldust riigi valitsemise suhtes ja kuidas arendada otsuste tegijate vastutust ning arusaamist, et osalusdemokraatiat mängida ei saa: see kas on, või ei ole. Eestis on takistuseks ka meie kujunemise eripärasusest tekkinud küsimused, nagu kodanike osalemise traditsioonide puudumine, kehv juurdepääs otsuste tegemise protsessile, ajapuudus, ajakirjanduse eetika jne. On selge, et kõiki küsimusi korraga lahendada ei ole võimalik, ent EKAK, haldusreform, läbimõeldud osalusprotsess ning avaliku poliitika põhimõtete juurutamine koos tugeva ja oskusliku mittetulundussektoriga, on aluseks tõelise kodanikeühiskonna kujunemisele Eestis.

*Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit (EMSL)* loodi 1991. aastal 26 Eesti erafondi poolt Eesti Fondide Keskusena. EMSLil on kontor Tallinnas, Endla 4 (<http://www.ngo.ee>), kus praegu töötab kaheksa inimest. EMSL on oma tegevuse käigus kujunenud kolmanda sektori lipulaevaks ja kompetentsikeskuseks, kellel lisaks programmidele on ka ulatuslik liikmeskond – 130 avalikes huvides tegutsevat organisatsiooni ja sihtasutust.

EMSLi üleanded ei ole kerged: tugevdada ühissektori kui Eesti kodanikeühiskonna lahutamatu osa toimimist, laiendada ressursse doonorite ja äri sektori eesmärgipärasema kaasamise ning omaenda majandustegevuse kaudu, tagada organisatsioonide jätkusuutlikkus koolituste, nõustamiste ja infovahetuse kaudu ning tõsta avalikkuse teadlikkust ja lugupidamist kolmanda sektori suhtes.

Tundub, et EMSLi ülesandeks on olla nii vahikoer, kellalööja, suhtekorraldaja, marketingitegija kui ka kriitik. Tegelikult on meil üks missioon: arendada avalikes huvides tegutsevate mittetulunduslike organisatsioonide ja sihtasutuste ühistegevust ning teadvustada kodanikeühiskonna tähtsust Eestis oma piirkondliku võrgustiku, koolituste, nõustamise, vabatahtliku tegevuse arendamise, seadusloome kujundamise ja uurimisprojektides osalemise ning infoteenuste kaudu.

EMSL soovib ära kasutada kõik tema käsutuses olevad vahendid: pikaajalise kogemuse ning oma laialdase liikmeskonna ressursi, nõustamiskeskuste ja infopunktide üle-eestilise võrgustiku, osalemise rahvusvahelistes organisatsioonides ning juurdepääsu rahvusvahelistele fondidele ning informatsioonile, valitsussektori ja osaliselt ka juba äri sektori huvi ja toetuse.

Arvestades EMSLi missiooni, eesmärgi, tehtud tööd, uuringuid, olemasolevaid materjale ning oma nägemust, ja võttes aluseks koostöömemorandumi ja EKAKi on päris selge, et oma

eesmärkide saavutamiseks ja tõelise kodanikeühiskonna loomiseks peab EMSL võrdselt töötama kolmel tasandil: 1) organisatsiooni siseselt, arendades ja täiustades oma programme ja vastates oma liikmete ootustele ja vajadustele; 2) sektori siseselt, tõstes mittetulundusühingute juhtimis- ja tegevuskvaliteeti ning omades pidevat ülevaadet sektori arengust; ning 3) ühiskonna tasandil, mõjutades kolmanda sektori arengut läbi seadusandliku- ja majanduskeskkonna.

EMSLi strateegia näeb ette aktiivset osalemist haldusreformis ning ettepanekute tegemist avalike teenuste delegeerimisel kolmanda sektori organisatsioonidele, aidates sellega kaasas tõhusama riigiaparaadi ülesehitamisele ning rahva usalduse taastamisele. Seetõttu pean esmatähtsaks otsida ja rakendada võimalusi mittetulundusühingute aktiivseks osavõtuks ühiskonnale oluliste otsuste tegemisest, tõsta mittetulundusühingute ja kodanike osalust ühiskonnaelu korraldamises. Selleks soovib EMSLkoos teiste ühendustega kaasa aidata valitsuse tegevuskavade loomisele ja riikliku kodanikeühiskonna tugisüsteemi rajamisele, et tagada mittetulundusühingute jätkusuutlikkus tulevikus ka ilma välisdoonorite abita. Raskeimaks ülesandeks saab olema lihtsa ning tegelikku arvamust peegeldava osalusprotsessi loomine. Kui ka selles valdkonnas on EMSLil olemas hea ja tugev partner SA Õiguskeskuse ([www.lc.ee](http://www.lc.ee)) näol. EMSLi piirkondlike nõustamiskeskuste kaudu hakatakse ühiselt kaasama valdkondlike organisatsioonide seadusloome protsessi, kindlustades kodanikeühendusi osalemiseks esmavajaliku teabe ja koolitusega.

Siin aitab kaasa EMSLi poolt juhitud EKAK-i valimine, ümarlauad ja tihe koostöö valdkondlike katusorganisatsioonidega. Alates septembrist on projekti uueks koordinaatoriks Daimar Liiv ([dliiv@yahoo.com](mailto:dliiv@yahoo.com)). Tema valimise põhjuseks oli kursisolek projektiga algusest peale. Ta oli üks EKAKi loomise idee autoreid ja protsessi käivitajaid, kes juba 1999. aasta suvel tutvustas seda ideed Riigikogule ja erakondadele. Lisaks uuris Daimar Liiv sel suvel pärast magistriõpingute edukat lõpetamist Harvardi Ülikoolis USA-s Rahvusvahelise Mittetulundusõiguse Keskuse stipendiaadina Washingtonis 3 kuud seni terves maailmas sõlmitud riigivõimu ja mittetulundussektori vahelisi kokkuleppeid ja nende sõlmimise protseduure ning koostab Rahvusvahelise Mittetulundusõiguse Keskuse tellimisel vastavat käsiraamatut Ida- ja Kesk-Euroopa ning endise NSVL maadele.

Juba aastaid on EMSLi üheks ülesandeks olnud teha info Eestis kolmandas sektoris tegutsevate organisatsioonide kohta täielikuks ja kättesaadavaks nii äri sektorile, valitsussektorile kui ka kolmandale sektorile endale ning koguda ja selekteerida infot, mis on vajalik mittetulundusühingutele oma tegevuse paremaks organiseerimiseks, olgu selleks siis ülevaade olemasolevatest rahastamisvõimalustest, koolitustest, nõustajatest, koostöö võimalustest vms. Tehtud on palju – EMSLil on raamatukogu, kus on üle 500 mittetulundusvaldkonda puudutava teose, omaenda trükiseid on välja antud 14. Eelmine aasta said EMSList konsultatsioone 2910 organisatsiooni, sh 207 korda anti juriidilist nõu. 1998. a oli nõuvajaid kokku 2361. Infoteenuseid pakub Tallinnas EMSLi Infokeskus (Katrin Kala, [info@ngo.ee](mailto:info@ngo.ee)). Tallinnast väljapool jagavad nõu ja infot kaheksa regionaalset nõustamiskeskust Saaremaal ([annika.nomm@saare.ee](mailto:annika.nomm@saare.ee)), Läänemaal ([evk@haapsalu.ee](mailto:evk@haapsalu.ee)), Süda-Eestis ([evkeskus@estpak.ee](mailto:evkeskus@estpak.ee)), Lõuna- ja Edela-Eestis ([kodukant@viljandimaa.ee](mailto:kodukant@viljandimaa.ee)), Tartu- ja Jõgevamaal ([madis@tartu.lake-peipus.net](mailto:madis@tartu.lake-peipus.net)), Kagu-Eestis ([info@vaip.werro.ee](mailto:info@vaip.werro.ee)), Virumaal

([virumaango@mega.ee](mailto:virumaango@mega.ee)) ning kaks infopunkti Hiiumaal ([6rne@tuuru.edu.ee](mailto:6rne@tuuru.edu.ee)) ja Narvas ([nbas@estpak.ee](mailto:nbas@estpak.ee)). Narva uue infopunkti ametlik avamine toimub 30. oktoobril. Nõustamiskeskused töötavad Balti–Ameerika Partnerlusprogrammi toetusel (<http://www.bapp.ee>). Järgmisest aastast alates tuleb osaline finantseerimine leida muudest vahenditest.

Lisaks infoprogrammile tõstab Eesti mittetulundusorganisatsioonide eneseteadlikkust ning tugevdab oskusjuhtimist koolitusprogramm (Kaja Villem, [kaja@ngo.ee](mailto:kaja@ngo.ee)). Läbi lühi- ja pikaajaliste koolituste arendatakse seeläbi institutsionaalset suutlikkust igapäevaste ülesannetega toimetulekuks ning valmistatakse mittetulundusühinguid paremini ette osalema avalike teenuste pakkumisel võrdväärse partnerina. Eelmistel aastatel on EMSL korraldanud: 1997.a – 31 seminari, 1998.a – 34 seminari ja 1999.a – 29 seminari. Osalejaid on iga aasta olnud keskmiselt 600. Eelmise aasta sügisel toimus suur foorum “Ühiskond teelahkmel”, kus osalejaid oli ligi 1500.

Kuna EMSLi tulevikuplaan näeb ette ka piirkondlikumat tegevust, siis on EMSLil tarvis lüüa aktiivselt kaasa mittetulundusühingute tegevuse ja suutlikkuse ärgitamisele maakondades nõustamiskeskuste kaudu. Olulise ülesandena on nõustamiskeskuste juhid näinud piirkondliku infotöö laiendamist valdkondade kaupa (põllumajandus, sotsiaaltöö, tervishoid, sport jne) ning toetada eriliselt maakondades asuvate sotsiaalsete ja tervishoiualaste mittetulundusühingute tegutsemist.

Uusimatest välistegevustest on EMSL sõlminud koostöölepe *Euroopa Liidueuroopa* demokraatia ja inimõiguste alase programmi ([www.euroopaliit.ee](http://www.euroopaliit.ee)) koordineerimiseks Eestis (Natalja Loonurme, [natasha@ngo.ee](mailto:natasha@ngo.ee)) ning *USA/DMTÜde* jätkusuutlikkuse indeksi väljaselgitamiseks Eestis. Euroopa Fondide Keskuse (<http://www.efc.be>) programmi *Orpheuse* liikmena osaleb EMSL aktiivselt üleeuroopalistes kodanikeühiskonna uuringutes ja kaardistamises. Ootamas on veel ka koostöö rahvusvahelise organisatsiooniga *Charities Aid Foundation – Russia* (<http://www.CAFonline.org/cafrussia>), et garanteerida vene keelt kõnelevatele mittetulundajatele kvaliteetkoolitus ja nõustamine ning *Rotary International*’iga *United Way* tegevuse alustamiseks Eestis.

Viimase olulise tegevusena jätkab EMSL Eesti Vabatahtlike Keskuse (Merle Helbe, [merleh@ngo.ee](mailto:merleh@ngo.ee)) tööd. Projekti koordinaatori ülesandeks on arendada Eestis vabatahtlike rakendamise praktikat ja tõsta vabatahtlik töö ausse ning ergutada kodanike huvi ja vastutustunnet osalemiseks ühiskondlike ülesannete täitmisel. Koos nõustamiskeskustega käib töö andmebaasi tegemisel vabatahtlike teenuseid vajavatest mittetulundusühingutest, ühendades seeläbi kliendid ja pakkujad. Vabatahtlike keskuse andmebaasis on ligi 500 inimest, kes jagavad oma aega ja teadmisi abivajajatele.

Koostöömemorandum Eesti erakondade ja mittetulundusühingute katusorganisatsioonide vahel näitab, et me tahame, saame ja oskame osaleda Eesti ühiskonnaelu inimkesksel ja paremaks muutmisel. EKAK annab sellele veel oma kinnituse juurde. EMSL teeb kõik, et koostöös teistega see meil ka õnnestuks.

**Peep Mardiste**

Juba umbes aasta kestnud erakondade ja mittetulundusühingute ühistöö Riigikogule esitatud kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni ettevalmistamisel on kindlasti riigi jaoks tervendav nähtus. Kuid nii kontseptsioonist, kui sellele eelnenud koostöömemorandumist olulisemaks tuleb pidada alanud protsessi.

Ma ei tea, kui oluliseks koostöömemorandumile allkirja andnud erakonnad alanud protsessi tegelikult peavad, kuid mittetulundusühingute katusorganisatsioonide jaoks on tegu kahtlemata väga olulise sammuga kodanikuühiskonna kontseptsiooni laialdase aktsepteerimise saavutamiseks Eestis. Vähetähtis pole meie jaoks ka mittetulundusühingute regulaarne kontakt kõigi Riigikogus esindatud erakondade esindajatega. Alanud koostöö erakondadega on elavdanud ka erinevate valdkondade mittetulundusühingute omavahelist infovahetust ja koostööd ning juba ainuüksi seetõttu võib algatust lugeda kordaläinuks.

Eesti loodus- ja keskkonnakaitsega tegelevatest mittetulundusühingutest osaleb protsessis Eesti Roheline Liikumine (ERL)<sup>2</sup>. Milline on Eesti keskkonnaorganisatsioonide senine kogemus ja nägemus koostööst avaliku võimuga? Keskkonnakaitse valdkonnas toimub organisatsioonidel tihedam suhtlemine ja koostöö nii keskkonnaministeeriumi kui omavalitsustega. Keskkonnaorganisatsioonidel on ühiskonnas õigupoolest kaht tüüpi funktsioone. Ühelt poolt ollakse aktiivseteks kaasalööjateks oma valdkonna probleemide lahendamisel ja mingil määral ka vastutuse kandmisel, teisalt ollakse aga ka kriitilisteks ja terasteks vahikoorteks (ingl *watchdog*), kes ei lase riigil rumalusi teha.

Omapoolsete ekspertidega kaasalöömine looduskeskkonda mõjutavate plaanide ja otsuste ettevalmistamisel ja ellurakendamisel on kindlasti tegevus, kus keskkonnaorganisatsioonidest riigile palju abi on. Valitsusväliseid keskkonnaorganisatsioone juba võetakse ametnike poolt järjest rohkem võrdsete partneritena. Sellele on aluse pannud organisatsioonide pidev professionaalsuse tõus, millele on sageli tõuke andnud tihe sisuline koostöö kogunud välispartneritega. Mida enam valitsusasutused veenduvad oma töö tulemuslikkuse tõusust tänu mittetulundusühingute kaasamisele, seda kiiremini sisuline koostöö edeneb. Häid kontakte aitab hoida üksteise pidev informeerimine käimasolevatest projektidest ja vastastikune seminaridel/koolitustel käimine.

Erakondade ja mittetulundusühingute koostöömemorandum ja kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon on küll olulised dokumendid, kuid sisuline tegevus määratakse muudel tasanditel. Näiteks toimib koostöö ja infoliikumine keskkonnaministeeriumi ja keskkonnaorganisatsioonide vahel enamasti "mitteametlikke" kanaleid mööda sõbralt sõbrale. Ühelt poolt on see hea märk, kui võrd baseerub üksteise usaldamisel, teisalt on sihikindla informeerimise ja kaasamise organiseerimatus muidugi halb, kui võrd ei loo kõigile võrdset võimalust.

Just infopuudus on see, mis on nii mõnigi kord keskkonnaorganisatsioonid ja riigiametnikud pannud üksteist leheveergudel materdama. Viimane aasta on keskkonnaorganisatsioone pidevalt meediasse toonud – olgu teemadeks ideed rajada Vällamäele mäesuusakompleks, Saaremaale süvasadam või leevendada Narva elektriyaamade saastekoormust. Kõigi nimetatud projektide puhul oleks paslik nimetada, et peamiseks probleemiks on olnud

puudulik info liikumine projektide olemuse ja tagajärgede kohta, mitte aga keskkonnakaitsjate pime vastuseis majanduse edenemisele.

Eeltoodud situatsiooni vältimiseks tuleks luua konkreetne kord mittetulundussektori sisuliseks kaasamiseks olulistesse protsessidesse. Seejuures tuleb silmas pidada, et näiteks keskkonnaorganisatsioonide huvi ei piirdu juba mõnda aega mitte ainult keskkonnakaitsese valdkonnaga – üha enam keskendutakse ka energeetikale, transpordile jne. Abiks oleks riigiametnike koolitamine mittetulundusühingute olemusest ja rollist, kuivõrd siia maani ei saa ametnik tihti kolmanda sektori soovidest ja spetsiifikast aru. Selline koolitus peaks olema laialdane – probleemi ei lahendaks kindlasti iga asutuse ühe “sidemehe” väljakoolitamine. On oluline, et mistahes kohalik või riigiasutus teadvustaks kolmanda sektori olemasolu ja seda, et nendega on kasulik koostööd arendada. Seda nii töö kvaliteedi ja tulemuslikkuse tõstmiseks kui ka vastutuse jagamiseks.

### **Prof Mait Arvisto**

Kuigi mittetulundusühendustena, kolmanda sektori kandjatena, tavatsetakse meil mõista eelkõige oma sotsiaalsete õiguste eest seisvaid ja heategevuslikke organisatsioone, võiks vist väita, et spordisüsteem, mis põhiosas moodustubki mittetulundusühingutest, on üks väljakujunenenumaid (klubide ja liitude süsteem) ja internatsionaalsemaid (kuulumine rahvusvahelistesse katusorganisatsioonidesse) ning ühendab Eestis praegu umbes 90 000 inimest. 1990. aastal taastatud Eesti Spordi Keskliitu kuulub tänaseks 1200 klubi baasil moodustunud 97 spordiliitu. Mittetulunduslikud spordiühendused näevad oma peaülesannet huvijärgse, vabatahtliku, arendava ja meelelahutusliku tegevuse viljelemises, mis loomulikult eeldab osalusdemokraatia ja võrdõiguslikkuse rakendamist ning teenib lõppkokkuvõttes rahva elujõu ja elukvaliteedi parandamise huve.

Üleminek nõukogudeaegselt sisuliselt riiklikult juhitud spordisüsteemilt vabale klubikesksele süsteemile aktsepteeriti juba 1989. aastal toimunud Eesti Spordi Kongressil ja fikseeriti Eesti spordi hartas (1994) ning hiljem ka Eesti spordi seaduses. Euroopa spordi hartast ja nn Euroopa spordi mudelist lähtuvad printsiibid nagu osavõtuks võrdsete võimaluste loomine kõigile huvigruppidele sõltumata rahvusest, sotsiaalsest seisundist, soost jms, võrdne ligipääs juhtimisele, “ausa mängu” reeglite austamine, võitlus negatiivsete nähtustega (doping, huligaansus jms), mitmekülgne sotsiaalne partnerlus ja mõned teised juhtimõtted on võetud järgimiseks ka Eesti spordiliikumises. Globaliseerumisprotsessi aspektist nähakse spordis soodsat keskkonda nii integreerumiseks kui ka rahvusliku identiteedi säilitamiseks.

Eesti spordi klubilisel süsteemil on veel ka küllalt ruumi kvantitatiivseks kasvuks, kui arvestada, et näiteks Põhjamaades, Austrias ja Saksamaal kuulub spordiklubidesse 30–40% vastavaealisest elanikkonnast meie 7–8% vastu. Endiselt prevaleerib kitsas võistlussportlik mudel ja humaansete tervisespordi ideoloogiale jääb üpris vähe kohta ja tegelikku toetust. Kvalitatiivselt on meie spordiklubid veel kaugel tõelisest klubikultuurist, ei oma piisavalt aateid kandvaid traditsioone ega ka laiemat toetajaskonda.

Tänaseks on spordis kokku lepitud teatud tööjaotus avaliku ja mittetulundussektori vahel ning seda nii seaduse tasandil kui ka spetsiaalses koostöö- ja partnerluse lepingus

Kultuuriministeeriumi ja Eesti Spordi Keskliidu vahel. Üldpõhimõttena olgu siinkohal välja toodud, et selles üldises tööjaotuses jääb spordi materiaalne ja õiguslik tagamine peajasjalikult avalikule sektorile, vahetu sportliku tegevuse läbiviimine aga mittetulunduslikele ühendustele. Igapäevaelus muidugi probleeme jätkub – riikliku toetuse mehhanismis vajavad täpsustamist nii prioriteetidid, kriteeriumid kui ka kontrollimeetmed, seda eriti spordikoolide sisulise tegevuse kandumisel spordiklubidesse. Kuivõrd iseseisvad saavad olla mittetulunduslikud spordiühendused, sõltudes materiaalselt avaliku sektori ja sponsorite toetusest? Kas äri- ja võimumeeste ülekaalu korral klubide ja liitude juhtorganites ei kannata mitte spordikorralduse professionaalsus? Jne.

Omaette ja suhteliselt uus probleemide valdkond on moodustunud seoses äri-sektori laieneva rolliga spordis (profisport, ärilised tervisekeskused jms). Näiteks tipptulemuse taotlemine rahvusvahelisel areenil eeldab kõigi kolme sektori koostööd, professionaalset tööd ja asjaajamist, kuid kus lõpeb seal tegevuse mittetulunduslik iseloom. Kas äri-sektori spordiinstitutsioonid peaksid järgima mittetulunduslike spordiorganisatsioonide poolt aktsepteeritud aateid?

Mittetulundusühingute ja erakondade koostöömemorandumit, Riigikogule väljatöötatavat kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni ja teisi sellel pinnal sündivaid ettevõtmisi tuleb aga igati tervitada, sest peale kõige muu soodustab see sportlike ühenduste koostööd nii teiste mittetulundusühingutega kui ka muude institutsioonidega.

Jääb loota, et teoksilolev ei kujune demokraatia mängimiseks, demokraatia puudumise kattevarjuks, vaid tõhusaks sammuks asjatundliku ja tõelise osalusdemokraatia poole.

### **Prof Jaan Leetsar**

Ühistegevusel on maailma mastaabis kindel koht ja kindlad rahvusvaheliselt aktsepteeritud tegutsemise põhimõtted. Maailma viiel kontinendil on nende põhimõtete alusel ühinenud ühistulustesse ühendustesse ligikaudu 900 miljonit inimest, ehk ca 20% elanikkonnast.

Eesti Ühistegeline Liit (edaspidi EÜL) asutati 1919. aastal ning taastati 1992. aastal. Põhikirjaliselt on EÜL ühistuliste organisatsioonide ühendus (liikmete poolt asutatud ja nende ühishuvisid esindavad organisatsioonid), mille peamiseks eesmärgiks on Rahvusvahelise Ühistegevusliidu (ICA, [www.coop.org](http://www.coop.org)) poolt heaks kiidetud ühistegevuse põhimõtete propageerimine ning Eesti Vabariigis registreeritud ühistegevusorganisatsioonide huvide kaitsmine.

1997. a sügisel toimunud Eesti ühistegevuskongressil vastu võetud otsuse alusel tuleb *majandusliku ühistegevusega* haarata kuni 25% Eesti elanikkonnast, tulundusühistud peaksid hõivama 20–25% turust, sealhulgas põllumajandus, kalandus ja metsaühistud kuni 50%. Juhul kui Riigikogu ja valitsus meie taotlusi toetavad, on see ka reaalne. Oleme arvamusel, et majandusliku, sotsiaalse ja poliitilise ühistegevuse kaudu on Eesti rahval võimalik saada tegelikult peremeheks omal maal.

EÜL-i peamiseks tegevusvaldkondadeks on:

- asutada nõuandebüroosid ja osutada ühistegevusalaseid äri-, arvestus-, kontrolli-, juriidilisi- ja juhtimisalaseid teenuseid;
- esindada ühistuliste organisatsioonide huve Eesti Vabariigi Riigikogu ja Valitsuse ees, vajadusel taotleda oma liikmetele kaitset kohtus;
- koguda andmeid ja pidada arvestust ühistuliste organisatsioonide kohta;
- anda välja ühistegevusalaseid trükiseid, õppematerjale ja muid väljaandeid, sealhulgas ajalehte "Ühistegelised uudised";
- korraldada ühistegevusalaseid õppe- ja nõupäevi, seminare, nõupidamisi, ümarlaudu, konverentse ja kongresse;
- organiseerida koolides ühistegevusalast koolitust;
- asutada fonde ühistegevuse arendamiseks.

EÜL-il on Eesti ühiskonnas täita kaks olulist ülesannet.

*Esiteks* propageerida ühistegevuse rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõtteid Eesti ühiskonnas eesmärgiga õhutada inimesi aktiivsemale omaabi korras tehtavale koostööle nii äri- kui odavamate teenuste saamise eesmärgil.

*Teiseks* oluliseks ülesandeks on nõustada, kaitsta ja esindada oma liikmeid (1. juuli 2000. a seisuga oli EÜLil 58 juriidilist liiget, kokku ca 40 000 üksikliikmega).

Enamasti on ühistegevuse aateliste ideede ja põhimõtete levitamine rahva hulgas suunatud mitte ainult EÜLi liikmetele, vaid kogu Eesti rahvale. Seega täidame paljuski ka avalik-õiguslikke funktsioone ning sellest tulenevalt on riigipoolne toetus meile igati õigustatud. Oleme seisukohal, et me suudame neid ülesandeid täita kindlasti paremini, kui mistahes riiklikud või kohaliku omavalitsuse ametkonnad.

Meie sooviks on arendada vastastikku kasulikku koostööd riigi struktuuridega ja teiste katusorganisatsioonidega võrdväärsete partneritena. Oleme arvamusel, et Riigikogu ja valitsus võiks tulevikus delegeerida terve rea ühistegevuse arengut tagavaid üleriigilisi ülesandeid Eesti Ühistegelisele Liidule ja meie liikmesorganisatsioonidele.

Praegu peame kahjuks nentima, et me ei ole kaugeltki veel rahul Riigikogu ja valitsuse senise tegevusega ühistegevuse edendamisel. Suuremaid probleeme on põhjustanud ühistuliste ühenduste varade riigistamine ja nende jätmine riigi omandisse. Samuti sellega seotud kompensatsioonide ettenägemine riigieelarves. Üsna suur töö seisab ees seadusandluse valdkonnas. Mitmed ühistuid puudutavad seadused on kokku kirjutatud ilma meiega konsulteerimata ning need ei arvesta ühistegevuse maailmapraktikat, teooriat ning suundumusi ja on seepärast ühistegevuse arengut isegi takistanud. Näiteks on paradoksaalne olukord, et Eestis on võimalik asutada ühistulisi panku alles alates käesolevast aastast. Siiani aga pole võimalik asutada ühistulisi kindlustusseltse.

Tunduvalt aktiivsemalt tahaksime osaleda ühistulise ettevõtluse toetuse ja regionaalarengu programmides, aga ka ühistegevusalaste nõupäevade, seminaride, konverentside jms korraldamisel. Loomulikult saame neid ülesandeid täita ainult sel juhul, kui ülesannetega kaasnevad ka nendele vastavad vahendid ja piisav rahaline kate.



Eelnevalt tulenevalt otsustaski EÜL ühineda üheksa teise nn mittetulundusliku organisatsiooni ja 10 erakonna koostöömemorandumiga, mis kirjutati alla 14. detsembril 1999.a.

*Eesti Ühistegelise Liit loodab, et koostöömemorandumi alusel sündivast kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonist saab ka ühistulise organisatsiooni rahuldav dokument, mille alusel tehtud otsustega tagatakse eesti rahva poolt loodud ja asutatud ühistuliste organisatsioonidele ning nende liikmetele tõhus kaitse väliskapitali, riigiametnike ja muude ettevõtete ühistuid ahistava tegevuse vastu. Meie liikmed on andnud meile volitused esindada ja kaitsta nende huve mistahes legaalse abinõudega. Ja seda me ka teeme.*

### **Valter Haamer**

Eesti erakondade ja kodanikuühenduste katusorganisatsioonide koostöömemorandumi allkirjastamisest on möödunud üle poole aasta. Selle aja jooksul on katusorganisatsioonid koostöös erakondade esindajatega koostanud koostöömemorandumis ette nähtud kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni projekti ja esitanud selle koostöökojale.

Kontseptsiooni projekti koostamine oli töömahukas, kuid ka arendav tegevus. Tuli leida katusorganisatsioonide ühishuvid, mis aitaks kaasa koostööle kesk- ja kohaliku võimuga ning soodustaks kodanike aktiivsuse tõusu ühiskonnas. Tahaks loota, et ühistöös valminud kontseptsiooni projekt leiab heatahtlikku mõistmist ja tema põhiseisukohad ka aktsepteerimist avalikkuse ja Riigikogu poolt.

Kontseptsiooni vastuvõtmise järele ootab katusorganisatsiooni ja koostöökoda ning valitsusasutusi uus tööpõld – tarvis on ette valmistada ja vastu võtta dokumendid kontseptsiooni elluviimiseks. Mahult ja tähenduselt ei ole see väiksem kontseptsiooni koostamisest.

Kontseptsiooni elluviimine on tihedalt seotud teoksil oleva haldusreformiga. Oleks ülim aeg kaasata haldusreformi ettevalmistamise protsessi ka kodanikuühendused.

Käesoleva aasta suveni oli valitsusel kodanikuühendustega raske suhelda, kuna viimastel ei olnud keskasutust. Nüüd on see olemas. 1. juunil 2000 asutasid kodanikuühenduste katusorganisatsioonid *Eesti Kodanikuühenduste Liitude Esinduskogu (EKLE)*.

Asutatud kodanikuühendusse kuuluvad põhiliselt Eesti Mittetulundusühingute Konsultatiivnõukogu liikmed ja lisaks veel enam kui 100 000 liikmeskonnaga seitsmest keskseltsist koosnev Eesti Rahvakultuuri Keskseltside Liit. Esinduskogu on valmis koostööks erinevates tegevusvaldkondades tegutsevate kodanikuühenduste katusorganisatsioonidega vastastikuse koostöö arendamisel ja nende ühiste huvide esindamisel suhetes valitsuse ja kohalike omavalitsustega ning kodanikuühenduste rolli tugevdamisel ühiskonnas.

EKLE asutamisega on riigivõim saanud kodanikuühenduste ühishuve esindava partneri.

Lisainfo Vanemuise Seltsist, e-post: [vansel@hot.ee](mailto:vansel@hot.ee)

## Mikk Sarv

### Külaliikumise programm KODUKANT 1992–1995

Eesti külaliikumine on juba kaheksa aastat seotud ühisnimega *KODUKANT*. 1992. aastal Rapla maakonna külade poolt algatatud *KODUKANDI* programmil oli kolm eesmärki:

- kohaliku omaalgatuse toetamine;
- kohaliku väikeettevõtluse toetamine;
- maaelu arengu koostöö toetamine külade, omavalitsuste, maakondade ja riikide vahel.

Esimesed neli aastat toimis programm koostöös Rootsi külaliikumisega SIDA arenguabi sihtasutuse rahastamisel. Eestis olid algul kaasatulisteks Rapla, Viljandi, Võru, Valga, Hiiu ja Ida-Viru maakondade külad.

Külaliikumise toetamise regionaalpoliitiline programm 1996–1999. 1995. aastal oli selge, et rootsi–poolne rahastamine lõpeb ning programm tuleb Eesti riigil üle võtta. Mõte sai 1996. aastal teoks külaliikumise toetamise regionaalpoliitilise programmina, mille maht esimesel aastal kogu Eesti jaoks oli vaid 1,1 mln krooni. Sellest summast oli küladel võimalik taotleda kaks korda aastas toetust kuni 5000 krooni projekti kohta. Aasta lõpul hinnati programmi omavalitsuste ja maavalitsuste poolt parimaks regionaalpoliitiliseks meetmeks, mis projektitaotluste ja aruannete kaudu kaasas kohaliku elanikkonna osalema kahekõnes oma piirkonna arengu üle. Iga järgmise aastaga kasvas programmi maht miljoni krooni võrra ja oli 1999. aastal 4 miljonit krooni. Nelja aasta jooksul riigi poolt investeeritud enam kui 10 miljonit krooni on kaasanud kohalike elanike investeeringuid rahas, materjalides ja talgutöös kuus kuni seitse korda suuremas summas.

Kohaliku omaalgatuse regionaalpoliitiline programm. 2000. aastal nimetati külaliikumise toetamise programm ümber kohaliku omaalgatuse programmiks, ühtlasi vähendati programmi kogusummat kriisieelarve tõttu 3,3 miljoni kroonini. Programmi juhtimine on detsentraliseeritud, üle-eestiliste programmide rahastamise otsustab 15–liikmeline maakondade esindajate töörühm, maakondlike projektide rahastamise otsustab maakondlik programmi töörühm, kuhu on kaasatud maakondlik külaliikumise organisatsioonide ühendus.

Külaliikumise Maapäevad. 1996. aasta aprillis toimus Eesti külaliikumise esimene Maapäev Ida-Virumaal. Kõigist maakondadest saabunud külaedendajad arutasid viies töörühmas, mida suudetakse omal jõul ära teha, kus oodatakse abi ja koostööd omavalitsustelt ja kus riigivalitsuselt. Sama arutelude põhimõte on püsinud ka hilisematel Maapäevadel. Ühiselt otsustati luua maakondlikke külade ühendusi liitev organisatsioon Eesti Külade ja Väikelinnade Liikumine Kodukant (vt [www.kodukant.ee](http://www.kodukant.ee)). Külaliikumise teise Maapäeva korraldamise 1997. aasta oktoobris võtsid enda peale Valga- ja Viljandimaa. Maapäeva eel 9. oktoobril toimus Kodukandi Liikumise asutamiskoosolek Otepääl. Külaliikumise teine Maapäev tegi liikumisele ülesandeks koostöö otsimise teiste Euroopa maaelu arengu liikumistega.

Kolmas külaliikumise Maapäev 1999. aasta juulis Hiiumaal kasutas töörühmade teemadena juba teiste Euroopa riikide maaelu arenguliikumistega koostöös sõnastatud maaelu valupunkte ja lahenduste otsimist.

Hiiumaa Maapäev tegi külaliikumisele ülesandeks aidata kaasa erakondade ja mittetulundusühingute koostööfoorumi moodustamisele. Lahendusi tervisliku toidu, stressileevenduse ja kohaliku kogukonna ühteliitmise teel otsib järgmine, Eesti külaliikumise IV Maapäev 14.–16. juunil 2001 Raplamaal, kuhu ootame osalema ka Ümarlaua liikmeid.

*Külaliikumise Euroopa koostöö.* Teine Maapäev seadis eesmärgiks Eesti külaliikumise Euroopa koostöö laiendamise.

Hea võimaluse selleks pakkus Euroopa Säästliku Arengu Kogemuste Koostöövõrgu Rändnäitus, mis avati 1998. aasta septembris Tallinna Lillepaviljonis ja viis teavet Eesti külaliikumise oma rännuteel kaasa Poolasse, Ungarisse, Austriasse, Itaaliasse, Saksamaale, Prantsusmaale, Brüsselisse ja Portugali (vt [www.forum-synergies.org](http://www.forum-synergies.org)). Järgmiseks sammuks oli kuu aega enne Hiiumaa Maapäeva toimunud Liitumiseelse Partnerluse Loomise Rändseminar Eestis ja Rootsis, kuhu kogunesid Eesti külaliikumisega tutvuma Euroopa Liidu liikmeks pürgiva kümne Ida-Euroopa riigi valitsuste ja kodanike ühenduste esindajad. Seminari aruanne publitseeriti Euroopa Parlamendi toimetistes, koostöös kogetu on andnud ideid külaliikumise korralduseks Ungaris, Slovakkias, Bulgaarias, Tõehhis jt Ida-Euroopa riikides.

*Elanikkonna kaasamine Kodukandi liikumisse.* Kodukandi liikumine on kujunenud oma kaheksa tegevusaasta jooksul kodanikualgatuse kasvulavaks maapiirkondades. Mitmed maakondlikud ühendused on algatanud koostöös teiste Eesti ja välismaiste mittetulundusühingutega uusi projekte, mis liidavad kohalikku kogukonda ja kasvatavad inimeste usku oma võimetele. Paljud külaliikumise tegevust alustanud inimesed jätkavad oma tööd omavalitsustes, maavalitsustes ja riigivalitsuses. Järgmisel aastal algavad Kodukandi Liikumise ühisprojekt "Sädenoored Kodukanti!" koostöös Noorte Majandusõppe Sihtasutusega Junior Achievement ja väiketoidukäitlejate programm koostöös Sotsiaalministeeriumiga. Jätkub koostöö Ida-Euroopa riikidega PREPARE programmi raames, samuti koostöö Forum Synergies (<http://www.forum-synergies.org>) ja ECOVAST (<http://www.ecovast.org>) üleeuroopaliste organisatsioonidega, samuti naabermaade – Läti, Leedu, Venemaa, Soome, Rootsi ja Taani külaliikumistega.

Elanikkonna kaasamise võtmeks on tõetera regilaulust "Viru sepp", mille Kuusalu kihelkonna Hara külas Miina Salströmi suust pani 1911. aastal kirja taimeteadlane Gustav Vilbaste: eestvedajal peab olema keel suus, meel peas, süda rinnus, südamele hing ja hingel eluase. Keelega sõnastatakse sihid, meelega märgitakse tegemised, südamega tehakse tööd lõpuni valmis, hingega hoitakse sidet esivanematega ja hinge eluasemega tehakse ruumi järeltulijatele jätkamiseks.

Kodukandi liikumisega kaasatulejad on sellest vanast laulust õppust võtnud ja pole petta saanud.

Kodukandi liikumine peab Eesti erakondade ja mittetulundusühingute katusorganisatsioonide koostöömemorandumit ning selle põhjal kasvava Eesti Kodanikuühiskonna Arengu Kontseptsiooni raamleppeid oluliseks aluseks, mis võimaldab jätkata liikumise eesmärkide teostamist. Omalt poolt ootame poliitikuid ja teisi mittetulundusühinguid koostööle maaelu arengu heaks. Maaelu olukord nii Eestis, kui teistes Euroopa riikides on sedavõrd raske, et halisemiseks ja teiste süüdistamiseks pole enam mahti. Ainus võimalus on otsida omavahelises koostöös lahendusi.

Lisainformatsioon: <http://www.kodukant.ee>

## Ivo Eesmaa

Eesti Vabaharidusliidu (EVHL) põhikiri sätestab organisatsiooni jaoks kaks põhieesmärki:

- rahva hariduslike taotluste toetamine ning rahvuskultuuri traditsiooni säilitamine oma liikmete tegevuse kaudu;
- oma liikmete mõttejõu ja mõjuvõimu ühendamine vabahariduslike ideede kaitsmiseks, toetamiseks, võimendamiseks ja levitamiseks.

Mis on oluline nende eesmärkide saavutamiseks?

*Mis on haridus?* Nii nagu vanasti õilmitses loosung “ütleme Lenin, mõtleme partei”, nii võib seda parafraseerides öelda täna levinud haridusküsimuste arutelu kohta: ütleme haridus, mõtleme kool. EVHL esimehena vaataksin neid küsimusi hoopis laiemast aspektist.

*Haridus on inimese valmisolek elamiseks, töötamiseks, õppimiseks ja arenemiseks ühiskonna liikmena ja kultuuri kandjana.*

Sellest lausest vaatab meile vastu üsna mitu tõsiasja.

Haridus on alati seotud konkreetse indiviidiga, teda ei ole võimalik võtta ega anda, osta ega müüa. Ja kui me räägime tõeliselt demokraatlikust ühiskonnakorraldusest, ei saa me mööda tõest, et ainult inimene ise on see, kes määrab, milline on tema valmisolekute sisu, st *inimene on hariduse subjekt, mitte õpetamise objekt.*

*Mitte õpetaja ei pea ütleva, mida õppida. Selle tellimuse esitab õppija, laiemalt võttes ühiskond tervikuna. Õpetaja on eelkõige spetsialist, kes peab teadma, kuidas seda teha.*

Haridus ei saa eksisteerida väljaspool ühiskonda ja kultuurikeskkonda. Ühelt poolt on hariduse sisu alati seotud konkreetse kultuurilise keskkonnaga, teiselt poolt dikteerib ühiskonna ülesehitus omad ootused ja tingimused ühiskonnas toimetulekuks vajalikele valmisolekutele. Neid ootusi ja tingimusi mitteamestav haridus muutub “asjaks iseeneses”.

Konkreetsema sisu vajalikele valmisolekutele annavad ühiskonnas kehtivad ideoloogilised ja eetilised tõekspidamised, laiemalt võttes kultuuriline tagapõhi. On selge, et erinevates

kultuurides on näiteks abikaasade rollid ja nendest tulenevad vajalikud valmisolekud erinevad.

Nii oli nõukogude ühiskonna ideaal inimene, kes on täis tuubitud erinevaid valmistõdesid ja ise asjasse süvenemata valmis neid soravalt ette kandma. Iseseisev mõtlemine ei olnud soovitatav. Ka ei olnud oluline näha seoseid asjade vahel, mis ometigi on õppimise ja arenemise alus.

Milliseid valmisolekuid nõuab see ühiskonnakorraldus, kuhu me minemas oleme, ehk

*Mida on vaja õppida?* Kuna me oleme üleminekul totalitaarsest ühiskonnast kodanikuühiskonda, sotsialistlikult plaanimajanduselt avatud turumajandusele, vajab muutusi kogu ühiskond. Selles situatsioonis on meie kõigi ühiseks ülesandeks:

- toimuvatele muutustele kaasaaitamine, muutmaks need pöördumatuks;
- mitte ainult toetada, vaid olla ka valmis toimuvateks muudatusteks;
- endas vaba, enesekindla, otsustus- ja vastutusvõimelise isiksuse arendamine, kes on valmis *osalema otsustamises* ning *vastutama* selle eest, mida ja kuidas tehakse;
- rahvuskultuurilise identiteedi säilitamine.

Et seda suuta, on vaja:

*Ühiskonna ja demokraatiaharidust* – valmisolekut olla Eesti riigi kodanik, kes võrdselt oma õigustega teab ja täidab oma kohustusi riigi ees, laiemat arusaamist demokraatia põhiolemusest, toimuvatest poliitilistest protsessidest ning demokraatliku ühiskonna ülesehitusest. See hõlmab

- uut seadusandlust;
- kodanikuõpetust;
- demokraatliku riigikorralduse aluseid;
- suhteid erinevate rahvuste, kultuuride ja usutunnistuste vahel;

rahvusvahelist koostööd, Euroopa Liitu, NATOt.

*Majandusharidust* – töövõtjate täiend- ja ümberõpet, tööandjate koolitust, omanikukoolitust, töötute koolitust, aga ka kõigi ühiskonnaliikmete koolitust, tulemaks toime turumajandusest tulenevate muudatustega, olemaks edukas ühtaegu nii müüjana kui ostjana. See hõlmab

- turumajanduse põhialuseid;
- uusi tehnoloogiaid;
- uusi nõudeid, olemaks edukas tööjõuturul;
- pangandus-, kindlustus- ja muude finantsinstitutsioonidega seotud teadmisi;
- teadmisi ja oskusi eneseabiks ning seismiseks oma huvide eest.

*Eluharidust* – valmisolekut tulla toime oma inimlike rollidega, oskust ning tahet säilitada oma rahvuskultuuri järjepidevust, valmisolekut pidevaks õppimiseks ja arenguks. See hõlmab

- sotsiaalseid oskusi;
- keeleoskust;
- oskust säilitada kultuurilisi ja muid inimlikke väärtusi.

Nendele, ühiskonna üldise ülesehituse ja arengu loogika poolt dikteeritud vajadustele lisanduvad erinevad erivajadustega inimgruppide (maainimesed, pensionärid, rahvusvähemused, puuetega inimesed, immigrandid jne) eriseisundist tulenevad vajadused. Kõik see kokku moodustab tohutu hulga valmisolekuid, mis on uues situatsioonis toimetulekuks vajalikud. *Ja seda kõike on vaja kogu riigi elanikkonnale anda üheaegselt ning võimalikult lühikese ajaga.* Just see asjaolu on see, mis väljendab kõige paremini täiskasvanute koolituse olulisust Eesti ühiskonnas. Eesti riik vajab kõrge kohanemisvõimega, vastutustundlikku ja pidevalt õppivat kodanikkonda.

*Pidev enesearendamine on Eesti riigis vajalik kõigile inimestele, sõltumata nende formaalsest seisundist.*

*Elukestev õpe ja enesearendamine on võimalik, kui selleks on loodud soodne vaimne ja materiaalne keskkond.*

Kuna väga suur roll sellise soodsa keskkonna loomisel on mittetulundusühingutel, Eesti Vabaharidusliit on aga haridussihiliste mittetulundusühingute katusorganisatsioon, siis oli see teema üldkogul arutatu hulgas olulisel kohal.

*Mittetulundusühingud ja nende tegevusega seotu.*

Tooksin siinkohal ära mõned kõlama jäänud mõtted.

Ühine omaalgatus seltsides on riigi ressurss, omavalitsuste ja riigi ülesannete delegeerimine mittetulundusühingutele annab säästu nii tegijatele kui rahastajatele.

Mittetulundusühingutes osalemine on efektiivseim viis demokraatia õppimiseks demokraatliku tegevuse kaudu.

Mittetulundusühingute vabahariduslik tegevus täidab korraga kahte rolli – aidates inimestel saada uusi teadmisi ja oskusi, toimib see tegevus ise samal ajal aktiivse kodanikkonna kasvatajana.

Mittetulundusühingud moodustavad põhilise osa nendest institutsioonidest, kes Eestis täiskasvanute demokraatia-, ühiskonna- ja eluhariduse valdkondadega tegelevad. Kuna see tegevus põhineb kodanike vabal initsiatiivil, kodanike vaba initsiatiiv aga on demokraatliku kodanikuühiskonna alus, peab *Eesti Vabaharidusliit oluliseks mittetulundusühingute vabaharidusliku tegevuse senisest tunduvalt tugevamat toetamist Eesti riigi poolt, sest see tegevus:*

- annab haridust, mida teised koolid ei anna;
- aitab paljuski lahendada ääremaade probleeme;

- on suurele osale täiskasvanud elanikkonnast praktiliselt ainus võimalus ühiskonnas toimetulekuks vajaliku valmisoleku saavutamiseks;
- ei suuda väljakujunenud majanduslikus situatsioonis võtta enda peale kodanikkonna õpet riigi arengu seisukohalt vajalikus mahus.

*Kokkuvõtteks* tooksin kolm teesi, millest lähtuvalt võiks Haridusministeeriumis ja Riigikogus järgmise aasta riigieelarve kokkupanemisel juhinduda.

*Eesti riigi haridussüsteem ei koosne ainult riigi- ja munitsipaalkoolidest.*

*Riik peab tagama õiguse õppida kogu oma elanikkonnale.*

Demokraatlik riik saab toetuda vaid oma kodanike teadlikule valikule riigi tuleviku seisukohalt olulistes küsimustes.

Lisainformatsioon e-postiga: [vhl@ngonet.ee](mailto:vhl@ngonet.ee)

### **Märkused**

1. Ettepanek kommenteerida koostöömemorandumit saadeti kõikidele memorandumile allakirjutanud mittetulundusühingute katusorganisatsioonidele, vt RiTo I, lk 258. – Toim.
2. <http://www.foei.org>